

Förskollärare är centrala för en likvärdig förskola

Sammanfattning

2022-04-29

Förskollärare saknar förutsättningar för att kunna fullfölja uppdraget i läroplanen. De saknar utbildade kollegor, tid för att planera, reflektera och utveckla undervisningen och får arbeta med uppgifter som inte kräver lärarkompetens. Förskollärares kärnuppdrag får ge vika för praktiska och administrativa kringsysslor. Förskollärares kompetens måste tas tillvara. Det är oansvarigt och blir i längden en dyr kostnad om kompetens inte används rätt.

Den här rapporten visar att:

- sex av tio som arbetar som ensamma förskollärare på förskolan har svårt att följa läroplanen. I förskolor med en förskollärare per arbetslag är det fyra av tio som säger att det är svårt att följa läroplanen. Varannan förskollärare har svårt att planera sin undervisning.
- fyra av fem förskollärare svarar att det som påverkar deras planeringstid mest är att kollegorna inte är utbildade för att arbeta med barn.
- sju av tio förskollärare svarar att en stor del av deras tid går åt till administrativt och praktiskt kringarbete.
- nästan hälften av skolledarna svarar att de har behövt anställa utbildad personal för att det inte funnits behöriga förskollärare att anställa.

Därför kräver Läraryrket att:

- Regeringen inför nationella riktlinjer som garanterar legitimerade förskollärare i varje barngrupp.
- Regeringen gör långsiktiga satsningar på fler alternativa vägar till förskolläraryrket, till exempel arbetsintegrerade utbildningar och satsningar på validering.
- Regeringen utökar antalet platser på förskolläraryrket och genomför satsningar på forskarutbildning i förskoledidaktik.
- Regeringen tillsätter en utredning om en likvärdig och hållbar förskola. Utredningen ska ha i uppdrag att ge förslag som säkrar hållbara arbetsvillkor för förskolans personal samt föreslå finansieringsformer för en tryggad personalförsörjning av legitimerade förskollärare samt barnskötare utifrån förskolans uppdrag.
- Regeringen tar ett huvudansvar för finansieringen av förskolan för att skapa ett finansieringssystem som gör att förskolor kan ges samma förutsättningar att klara uppdraget och inte blir beroende av den enskilda kommunens ekonomiska situation eller politiska ambition. Likvärdigheten i skolväsendet måste stärkas.
- Regler införs som garanterar förskollärare tid för planering, reflektion och utveckling.

Innehåll

Likvärdighet måste börja i förskolan.....	5
Om undersökningen.....	6
Förskollärare är centrala för förskolans likvärdighet.....	6
Förskollärare ojämnt fördelade i landet.....	7
Många utmaningar innan utbildningen i förskolan är likvärdig.....	10
Svårt att följa läroplanen när det är få förskollärare.....	10
Tid för planerad undervisning brister.....	11
Varannan förskollärare har svårt att planera sin undervisning.....	11
Planeringstiden påverkas mest av att medarbetare saknar rätt utbildning.....	12
Antalet timmar för att planera undervisningen har minskat sen 2019.....	13
Förskollärares undervisningsuppdrag mindre tydligt med färre förskollärare.....	14
Undervisningsuppdraget tydligare ju fler förskollärare på förskolan.....	14
Ta bort onödigt kringarbete.....	15
Skolledarna tvingas anställa utbildad personal.....	16
Staten behöver ta ansvar för förskolans likvärdighet.....	16

Definitioner:

Likvärdighet: enligt skollagen ska utbildningen i skolväsendet vara likvärdig i varje skolform oavsett var i landet den anordnas. I begreppet ingår tre grundläggande aspekter:

- lika tillgång till utbildning
- lika kvalitet på utbildningen
- att utbildningen ska vara kompensatorisk

Utbildningen ska ta hänsyn till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Likvärdighet måste börja i förskolan

Likvärdighet i utbildningssystemet måste börja i förskolan. Det är väl belagt att deltagande i förskolan har positiva effekter på barns utveckling, studieresultat och hälsa på både kort och lång sikt.¹ Generella investeringar i förskola är dessutom samhällsekonomiskt lönsamma, det ger högre avkastningar än investeringar i senare skolformer.² OECD är tydlig med att det mest effektiva en regering kan göra för att förbättra utbildning och ge de unga bättre livschanser är att skapa en bra start under barns tidiga år.³ Likvärdighet i förskolan berör därmed hela utbildningssystemet.

Det är därför oroväckande när studier visar på att en tredjedel av landets förskolor brister i kvalitet.⁴ Skolinspektionen har i sin granskning av förskolan 2018 konstaterat att kvaliteten i svensk förskola och dess måluppfyllelse varierar alltför mycket.⁵ En förskola av hög kvalitet har en stor betydelse för en jämlik start i livet. Utbildade förskollärare är avgörande för förskolans kvalitet. Studier visar på positiva samband mellan andelen utbildade förskollärare och barns kognitiva och språkliga utveckling när de slutar grundskolan.⁶ Enligt Skolinspektionen har förskolepersonalens utbildningsnivå, kunskap om uppdraget, förhållningssätt och engagemang i arbetet stor betydelse för den pedagogiska kvaliteten.⁷ Utbildade förskollärare är den viktigaste resursen i arbetet för en likvärdig förskola. Men andelen förskollärare varierar kraftigt bland Sveriges kommuner: År 2021 hade den kommun med lägst andel förskollärare med förskollärarexamen bara 22 procent och den kommun med högst andel förskollärare med förskollärarexamen hade hela 75 procent.

Samtidigt som andelen förskollärare varierar kraftigt ökar ambitionerna för vad förskolan ska uppnå. I den reviderade läroplanen finns nya mål, ett ökat fokus på att förskollärare är ansvariga för undervisningen och det ställs högre krav på att dokumentera och följa varje barns utveckling och lärande. Men alltför många förskollärare får inte tillräckliga förutsättningar för att kunna fullfölja vad som står i läroplanen och det blir än svårare när fler kollegor inte har rätt utbildning.

Enligt våra undersökningar saknar allt för många förskollärare förutsättningar för att kunna fullfölja vad som står i läroplanen – det finns inte tid för att planera, reflektera och utveckla undervisningen.⁸ Den tid som skapar kvalitet i undervisningen. Kärnuppdraget kring barns lärande får dessutom ge vika för praktiska och administrativa kringsysslor. Och flera förskollärare måste därutöver arbetsleda en hög andel personal som saknar grundläggande kunskap om förskolans uppdrag.

Förskollärare vittnar på flera håll om att kommunernas återkommande besparingar får konsekvenser på arbetsmiljön och på förskolans kvalitet. Huvudmännen behöver förhålla sig till de kommunala budgetmålen vilket ofta får stå över skollagen och läroplanens mål. Förskolans personal tvingas arbeta utifrån de ekonomiska ramar som finns i verksamheten. Snäva ekonomiska ramar tvingar ofta förskollärare att sänka sina ambitioner och undervisningen med barnen blir lidande. Ett tydligt exempel på förutsättningar som påverkar kvalitén i undervisning

¹ OECD (2017a), Folkhälsomyndigheten & Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (2017), von Greiff (2009), Grönqvist & Niknami (2017), Havnes & Mogstad (2009), OECD (2017a), Persson (2012), Skolverket (2009a), Vandenbroeck m.fl. (2018) och Vetenskapsrådet (2015) i SOU: Förskola för fler barn 2020:67; sid 64

² <https://heckmanequation.org/resource/research-summary-lifecycle-benefits-influential-early-childhood-program/>

³ OECD (2020)

⁴ Sheridan, S., Williams, P., & Garvis, S. (2020)

⁵ Skolinspektionen (2018)

⁶ Vetenskapsrådet (2015)

⁷ Skolinspektionen (2018)

⁸ Medlemsundersökning februari 2019, Kantar Sifo maj 2020, Kantar Sifo november 2021

är barngrupperns storlek. Färre barn i gruppen minskar förskollärares stress och möjliggör ett fördjupat samspel med barnen. Vad gör det med vårt utbildningssystem som ska ge alla barn lika förutsättningar för sitt livslånga lärande när ambitionerna i förskolan ofta sänks? Vad gör det med barn som kommer från familjer med låg socioekonomisk status? Många barn riskerar att inte utveckla de färdigheter som behövs för att prestera väl i skolan vilket har stora konsekvenser på hela skolväsendets kompensatoriska uppdrag.⁹

En bristande likvärdighet i förskolan drabbar alla. Den drivs på av att andelen förskollärare minskar, men också av att förskollärare inte får arbeta med sitt kärnuppdrag. Bristerna i likvärdighet hittar vi mellan kommuner och inom kommuner – men de kan även finnas inom samma förskola.¹⁰ Därför måste regeringen ta ett större ansvar och agera nu. Det krävs krafttag för att fler ska utbilda sig. Det krävs nationella riktlinjer för legitimerade förskollärare i varje barngrupp. Staten måste också se till att huvudmännen ger förskollärare de förutsättningar som krävs för att de ska kunna arbeta efter läroplanens mål och skapa en sund arbetsmiljö som gör att de håller sig friska och stannar kvar inom yrket.

Bristen på förskollärare orsakar en bristande likvärdighet. Om regeringen inte tar det på allvar så riskerar problemen förstärkas i nästa skolform. Och ju högre upp i åldrarna vi går ju dyrare och svårare blir det att förändra situationen. Under tiden blir barnens undervisning lidande. Staten måste ta ansvar för förskolan om den menar allvar med likvärdighet i hela utbildningssystemet.

Om undersökningen

Denna undersökning visar hur förskollärares förutsättningar att utföra sitt uppdrag förändras utifrån antalet förskollärare som finns i avdelningen/barngruppen. Kantar Sifo har genomfört insamlingen på uppdrag av Läraryrket under maj 2021. 470 förskollärare har svarat i Läraryrketets lärarpanel, som drivs av Kantar Sifo. En av frågorna gällande skolledare är hämtad från Skolledarenkäten som genomfördes under oktober 2021, en enkät som skickas ut till Läraryrketets skolledares medlemmar. 1314 skolledare i förskolan har besvarat den frågan.

Förskollärare är centrala för förskolans likvärdighet

Förskolans likvärdighet och möjlighet att verka för social jämlikhet är starkt kopplad till förskollärares utbildningsnivå och kompetens.¹¹ Det handlar framför allt om att förskollärare kan ge barn det emotionella och kognitiva stöd de behöver för att utveckla självreglering, kognitiva färdigheter och känsla av självkompetens.¹² De yngsta barnen gynnas mest av detta.¹³ Lärare med hög utbildningsnivå har också bättre förutsättningar för att utveckla pedagogiska relationer av hög kvalitet.¹⁴ Forskningsresultat visar att den viktigaste kvalitetsaspekten är de pedagogiska relationerna mellan förskolepersonal och barn samt att hög utbildningsnivå och kompetensutveckling behövs för att utveckla dessa relationer.¹⁵

Förskollärarna har ansvar för det pedagogiska innehållet i undervisningen och för att leda undervisningen så att läroplanens mål och intentioner uppfylls. Andra i arbetslaget får också medverka i undervisningen, till exempel barnskötare. Enligt läroplanen ska förskollärare följa upp barns utveckling och lärande kontinuerligt. De ska dokumentera och analysera att förskolan tillgodoser barns möjligheter till utveckling och lärande. De har även ansvar att kritiskt granska

9 Barnett, Brown & Shore, 2004; Paxson & Schady, 2007; Schady, 2006 i Persson 2015 .

10 Persson Sven (2015) En likvärdig förskola för alla barn – innebörder och indikatorer

11 Persson, Sven (2015), ibid

12 Bub, 2009; Spitz m.fl., 2010; Raver, 2011 i Persson Sven 2015.

13 Thomason & LaParo, 2009 i ibid

14 Salminen, m.fl., 2012; Sylva m.fl., 2011; Vassenden, m.fl., 2011 i ibid

15 Sylva m.fl. (2011) i ibid

utvärderingsmetoder som används för att följa upp läroplanen. De resultat som kommer från uppföljningar och utvärderingar ska användas för att förbättra utbildningen.¹⁶ Läroplanen är tydlig i hur ansvaret är uppdelat mellan olika yrkesgrupper.

Antalet förskollärare som ska finnas på en förskola eller en avdelning är varken reglerat i lag eller förordning. Skollagen och läroplanen är dock tydliga med att det är en förskollärare som har ansvar över det pedagogiska innehållet i undervisningen, något som i praktiken sätter ett krav på att det ska finnas minst en förskollärare på varje förskola. Det är idag huvudmannens och rektorns ansvar att se till att det anställs förskollärare i sådan omfattning att de nationella målen kan uppfyllas, samtidigt som det ytterst är statens ansvar att se till att kompetensförsörjningen för förskolan är säkrad.

Andelen förskollärare ställer dock olika krav på hur organisationerna behöver byggas upp för att stötta förskollärares undervisningsuppdrag. Om det är en ensam förskollärare på en förskola så har förskolläraren ansvar över hela verksamhetens pedagogiska innehåll. Detta ställer mycket höga krav på förutsättningarna i organisationen såsom gott om tid för planering, reflektion och utveckling samt goda möjligheter till kollegiala nätverk utanför förskolan.

Förskolläraren ansvarar också för vilken dokumentation som ska upprättas för att utveckla utbildningen. All personal är involverad i förskolans utbildning och undervisning och detta arbete kan organiseras på olika sätt. Om en förskollärare planerar ett innehåll som någon annan i arbetslaget genomför innebär det inte per automatik att det är undervisning. Förskolläraren måste själv bedöma om en annan medarbetare i arbetslaget har kompetensen för att utföra en pedagogisk aktivitet. Dessutom måste förskolläraren följa upp de aktiviteter som sker av annan personal inom undervisningen för att säkra att det sker i enhetlighet med de lagar och förordningar som finns och även korrigera när det behövs. Detta kräver kunskap och kompetens och även kompetensutveckling hos förskolläraren samt stöd och goda förutsättningar i organisationen.

Förskollärare ojämnt fördelade i landet

Idag arbetar över 40 000 förskollärare i landets 9 450 förskolor. Förskolan i Sverige är en stor arbetsplats med över 100 000 anställda.

Under 2021 hade 40 procent av personalen i förskolan en förskolläraryrketexamen och 17 procent en gymnasial utbildning för arbete med barn (barnskötare), medan 30 procent helt saknade utbildning för arbete med barn. Andelen som inte har utbildning för arbete med barn har ökat markant sedan 2014. Då låg den på 24 procent.¹⁷ Enligt Skolverket prognoser för hela perioden 2019–2033 beräknas rekryteringsbehovet av förskollärare till förskolan uppgå till drygt 43 000 heltidstjänster, vilket motsvarar i genomsnitt 2 900 per år.¹⁸ Det stora rekryteringsbehovet innebär en enorm utmaning för förskolans likvärdighet.

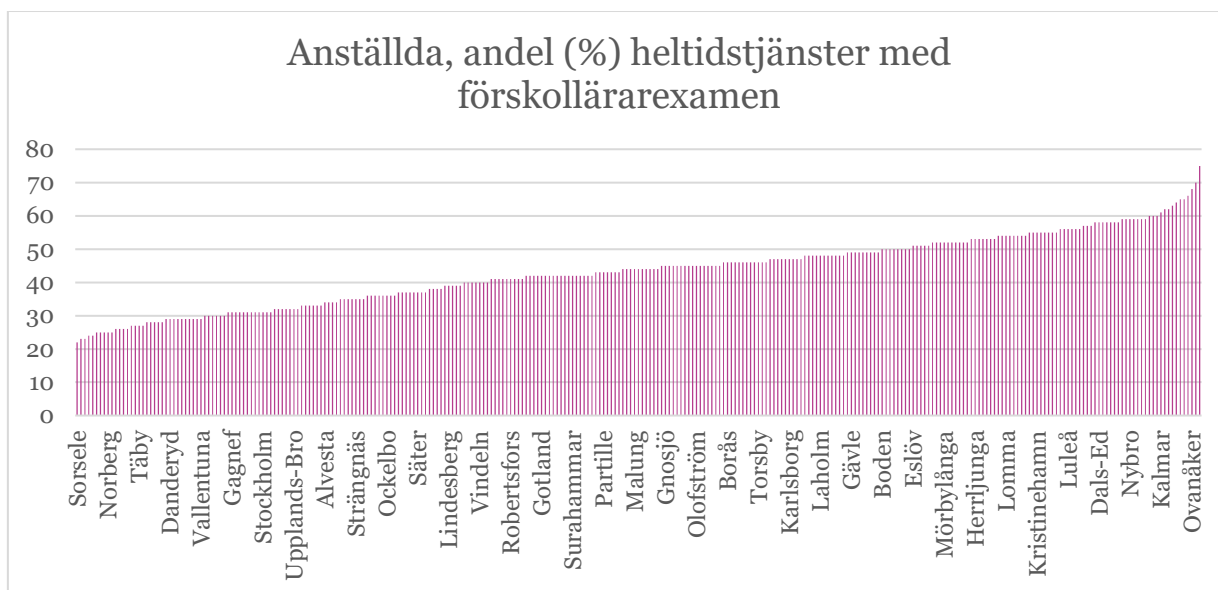
Skillnader mellan landets kommuner är också stora. Den kommun med lägst andel anställda förskollärare har bara 22 procent; den med högst andel anställda med förskolläraryrketexamen har 75 procent. I exempelvis Ovanåker är andelen med en förskolläraryrketexamen 68 procent. I Sorsele kommun är andelen med en förskolläraryrketexamen däremot 22 procent. Stockholm har i snitt färre

¹⁶ Lpfö 18 sid, 18

¹⁷ Serien börjar vid 2014.

¹⁸ Detta gäller under förutsättning att andelen av personalen inom förskolan som är förskollärare ligger kvar på dagens nivå för 2019, 43 procent. Prognosen påverkas av rikssnittet.

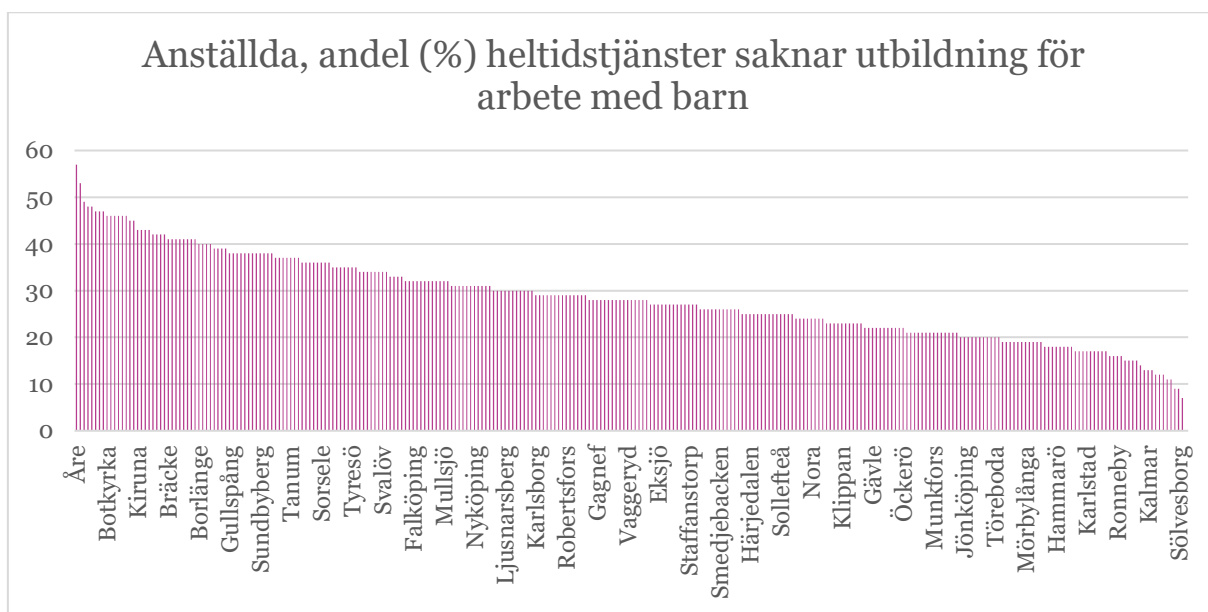
förskollärare med en förskolläraryrketexamen (31 procent) och ligger långt under rikssnittet. I diagrammet nedan ser vi hur fördelningen ser ut i landet.



Källa: Skolverkets officiella statistik 2021

Andelen anställda inom förskolan som saknar utbildning för att arbeta med barn har ökat genom åren. Spridningen var under 2021 mellan 0 och 57 procent.¹⁹ Den kommun där nästan all personal hade utbildning för att arbeta med barn är Sölvesborg. Däremot i Åre kommun saknade mer än hälften av personalen utbildning för att arbeta med barn. I snitt i riket är det en tredjedel av personalen som arbetar i barngrupp i förskolan som saknar rätt utbildning. I diagrammet nedan ser vi hur fördelningen ser ut i landet.

¹⁹ Skolverkets officiella statistik 2021 andelen med förskolläraryrketexamen samt andelen med övrig utbildning.



Källa: Skolverkets officiella statistik 2021

Många utmaningar innan utbildningen i förskolan är likvärdig

Svårt att följa läroplanen när det är få förskollärare

Förskolans uppdrag är komplext och innehåller flera delar där omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. Förskollärare, barnskötare och övrig personal måste ha kunskap om läroplanen i sin helhet enligt styrdokumentet. Läroplanen är tydlig med att förskolan ”ska främja barnens utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar”.²⁰

I den reviderade läroplanen från 2018 betonas sakområden såsom naturvetenskap, matematik, teknik och språk mer än tidigare, vilket ställer ökade krav på förskollärares kunskaper och kompetens. Men vad händer när arbetslaget har alldeles för många som inte är utbildade för att arbeta med barns utveckling? Och vad händer då i sin tur med läroplanens och förskolans likvärdighet?

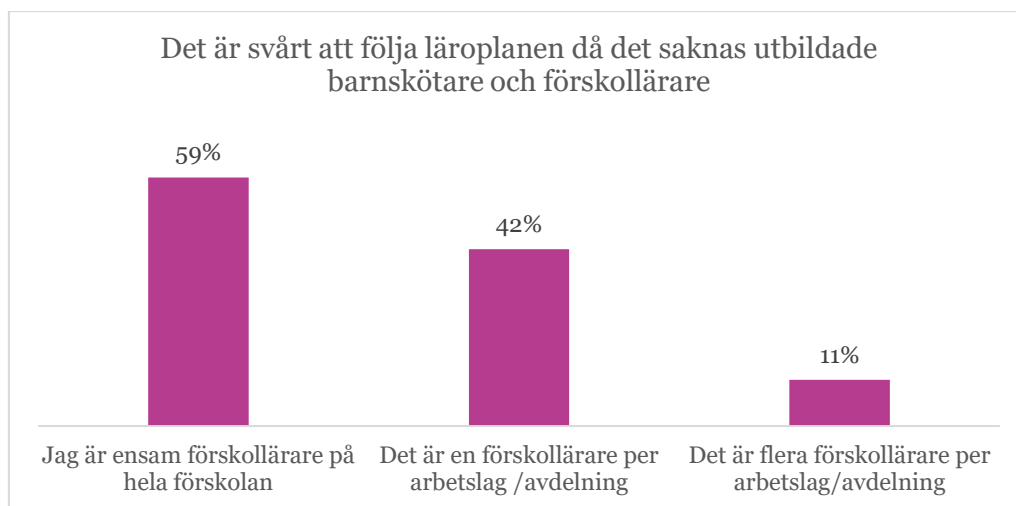


Diagram 1: Procentuell fördelning av antalet förskollärare som svarar på påståendet ”Det är svårt att följa läroplanen då det saknas utbildade barnskötare och förskollärare.” relativt hur många förskollärare det finns på förskolan

Bristen på förskollärare och utbildade barnskötare har mycket negativ effekt på möjligheterna att följa läroplanen. Undersökningen visar tydligt att förskollärare som helt saknar förskollärarkollegor har sämre förutsättningar. Nästan sex av tio som arbetar som ensamma förskollärare på förskolan svarar i undersökningen att det är svårt att följa läroplanen. Där det är en förskollärare per avdelning svarar två av fem att det är svårt att följa läroplanen. När det är flera förskollärare per arbetslag så är det endast var tionde som tycker att det är svårt att följa läroplanen. Att arbeta med personal som varken har grundläggande kunskap om barns lärande eller kunskap om didaktiska frågor gör att pedagogiska diskussioner blir svåra.

”De förstår inte vårt fackspråk och kan inte problematisera undervisningsbegreppet till exempel och därmed [blir det svårt] att ha en pedagogisk diskussion.”

Citat från en förskollärare i undersökningen

²⁰ Lpfö18

Tid för planerad undervisning brister

Varannan förskollärare har svårt att planera sin undervisning

Förskolläraren har enligt läroplanen ett särskilt undervisningsansvar. Det innebär ett ansvar över det pedagogiska innehållet i undervisningen och i det ingår att planera, reflektera och utveckla innehållet. Men det måste finnas förutsättningar för att planera undervisning tillsammans med kollegor. Tid för planering, reflektion och utveckling är en viktig komponent för kvalitet och när förskollärare själva får värdera kvaliteten i deras arbete så finns det ett tydligt samband med tillgången till planeringstid.²¹ I grundskolan ses planeringstid som en grundläggande förutsättning för att kunna utföra ett lyckat pedagogiskt arbete. I förskolan är emellertid förutsättningarna för att ha planeringstid fortfarande inte självklara, och den ser väldigt olika ut bland landets alla förskolor.²²

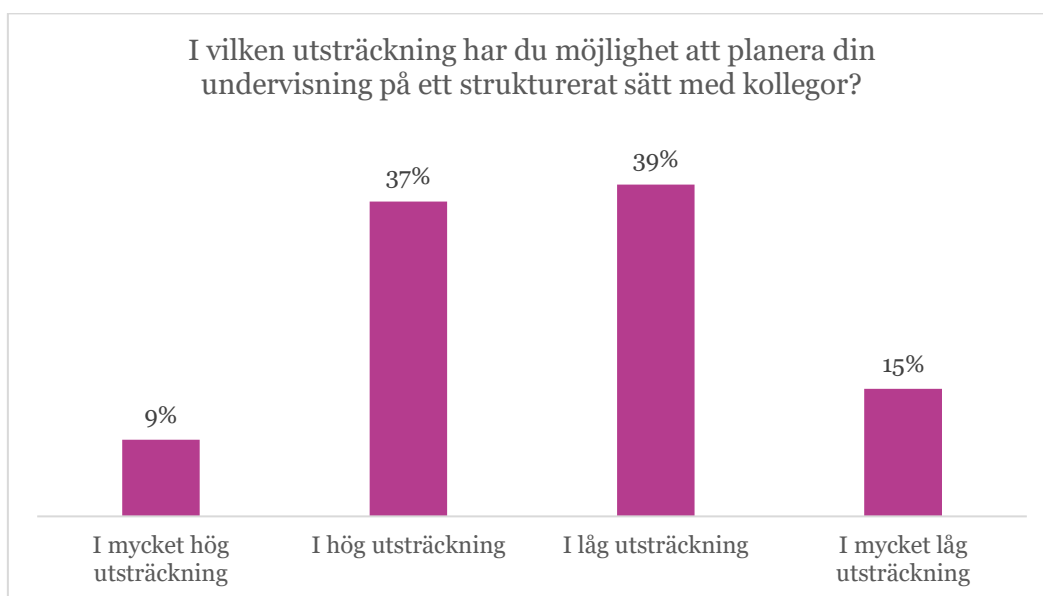


Diagram 2: Procentuell fördelning av antalet förskollärare som svarar på frågan om de har möjlighet att planera sin undervisning på ett strukturerat sätt med kollegor

Drygt hälften av förskollärarna i undersökningen svarar att de planerar sin undervisning på ett strukturerat sätt med kollegor i låg eller mycket låg utsträckning och upplever därmed att de inte har möjlighet att planera, reflektera och utveckla tillsammans med kollegor.

Skolinspektionens granskning från 2018 visar att förskolor med hög kvalitet kännetecknas av att de omsätter läroplanen på många olika sätt och därigenom skapas en verksamhet där barnen både ges en god omsorg och förutsättningar att utvecklas och lära inom de områden som ingår i uppdraget.²³ Det finns också ”en tydlig struktur för planering och uppföljning”. Vad blir det för kvalitet i undervisningen när en sådan hög andel förskollärare inte kan planera, reflektera och utveckla undervisningen tillsammans med kollegor?

²¹ Wertfein, Spies-Kofler & Becker-Stoll, 2009 i Persson 2015

²² Ibid

²³ Skolinspektionen 2018

Planeringstiden påverkas mest av att medarbetare saknar rätt utbildning



Diagram 3: Procentuell fördelning av antalet förskollärare som svarar på frågan "vad är det som gör att du inte kan planera?"

84 procent av förskollärarna svarar att det som påverkar deras planeringstid mest är att kollegorna inte är utbildade för att arbeta med barn. Att arbeta med kollegor som saknar rätt utbildning påverkar deras möjligheter att faktiskt kunna planera överhuvudtaget. Diskussionerna blir inte desamma när personalen inte har kunskap om uppdraget. Förskollärare vill kunna diskutera och utgå från läroplanen, men när många inte vet vad som ingår i läroplanen eller har kunskap om barns utveckling är det svårt att ha givande samtal om vad som ska genomföras tillsammans. Förskollärare får istället ta en roll där de måste förklara innebörden av uppdraget.

35 procent av förskollärarna svarar i undersökningen att de inte har schemalagd tid för att planera. Förskollärare ska arbeta i barngrupp en stor del av arbetstiden och om schemalagd tid inte finns är det svårt för läraren att själv skapa denna tid. En strukturerad planering kräver att det finns tid för det i lärarens schema. Lika många förskollärare (35 procent) svarar att anledningen till att de inte kan planera orsakas av att kollegorna är sjukskrivna, vilket tyder på att arbetsorganisationerna är uppbyggda utifrån att all personal alltid är på plats, vilket sällan händer.

"Vi har ett stort ansvar att följa upp läroplanen med alla barn. Det som påverkar mest är vilka pedagoger barn möter på sin avdelning det påverkar också vilken utbildning barnet får! Kollegornas kompetens påverkar mest planeringstiden"

Citat från en förskollärare i undersökningen

Antalet timmar för att planera undervisningen har minskat sen 2019

”Planeringstid/reflektionstid ska tas ’när tillfälle finns’, vilket är aldrig.”

Citat från en förskollärare i undersökningen

I ungefär 60 kommuner finns idag avtal kring vilka villkor som ska gälla för förskollärares planeringstid.²⁴ I dessa kommuner varierar tiden mellan två och åtta timmar, i snitt har förskollärarna fyra och en halv timme att planera. I ungefär 70 kommuner finns det någon annan typ av överenskommelse kring planeringstiden, men dessa är inte bindande som det är i ett avtal. Läraryrket undersökningar från 2019, 2020 och 2021 visar tydligt att trots att avtal eller överenskommelser finns, får många förskollärare inte i tillräcklig utsträckning ut sin tid. Sex av tio förskollärare planerar när de befinner sig i barngruppen, vilket tyder på att avtalad eller överenskommen planeringstid inte kan tas ut.²⁵

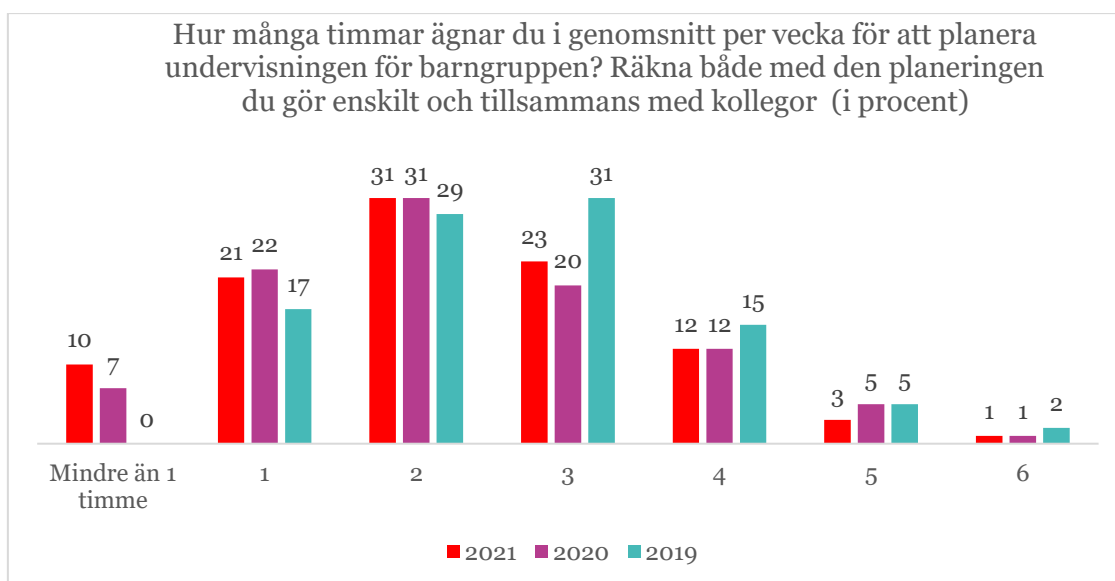


Diagram 3: Procentuell fördelning av antalet förskollärare som svarar på frågan ”Hur många timmar ägnar du i genomsnitt per vecka för att planera undervisningen för barngruppen?” 2019 medlemsundersökning, 2020 Kantar sifo, 2021 Kantar sifo

Antalet timmar för att ta ut sin planeringstid har minskat ytterligare sedan 2019 från en redan låg nivå. Andelen förskollärare som hade tre timmar eller mer har gått från 53 till 39 procent på två år. 2021 hade 6 av 10 förskollärare två timmar eller färre i jämförelse med 2019 där 46 procent av förskollärarna hade så få timmar.

Pandemin är troligtvis en förklaring till att tid för planering har minskat avsevärt från 2019 till 2021. Under pandemin fick Läraryrket även indikationer på att förskollärare och annan

²⁴ <https://www.lararen.se/forskolan/planeringstid/nastan-varannan-kommun-har-avtal-om-planeringstid>

²⁵ Ibid

personal fick besked om att omsorg skulle prioriteras framför undervisning. Denna prioritering av uppdrag kan vara en anledning till att tid för planering minskade i stor utsträckning.

Att huvudmän gjorde sådana prioriteringar innebar att förskollärares kompetens inte utnyttjades till fullo. Förskollärare är anställda för att utgå från läroplanens inriktning om att omsorg och lärande bildar en helhet. Undervisnings- och omsorgsuppdraget är svårt att dela upp på det viset.

Förskolebarnen har troligtvis fått en sämre utbildning under pandemin och det är sannolikt att prioriteringen som huvudmännen gjorde inte gynnade lärandet. Andra anledningar till den bristande planeringstiden under pandemin är att fler har varit sjukskrivna. Det är också tydligt att förskollärare fått en mer utpräglad roll av att leda undervisning istället för att utföra den. För ett sådant ledarskap blir planeringstiden om möjligt ännu viktigare och saknas den blir uppdraget nästintill omöjligt. Läroplanen blir då endast vackra ord som inte går att omsätta i praktiken.

”Det är frustrerande att inte kunna tänka klart en tanke och den knappa planeringstiden påverkar även barnens förutsättningar eftersom vi vet och ser hur mycket högre kvalitet det blir på verksamheten när vi vuxna är väl förberedda och inte stressade.”

Citat från en förskollärare i undersökningen

Förskollärares undervisningsuppdrag mindre tydligt med färre förskollärare

Undervisningsuppdraget tydligare ju fler förskollärare på förskolan

Det är viktigt att rollfördelningen mellan förskollärare, barnskötare och annan personal är tydlig. I läroplanen framgår att det är under förskollärarens ledning som undervisning ska ske. Den nya läroplanen är tydlig med att stärka ansvarsfördelningen mellan förskollärare, barnskötare och övrig personal. Förskolläraren får ett övergripande ansvar för den pedagogiska verksamheten, dess uppföljning, utvärdering och utveckling.

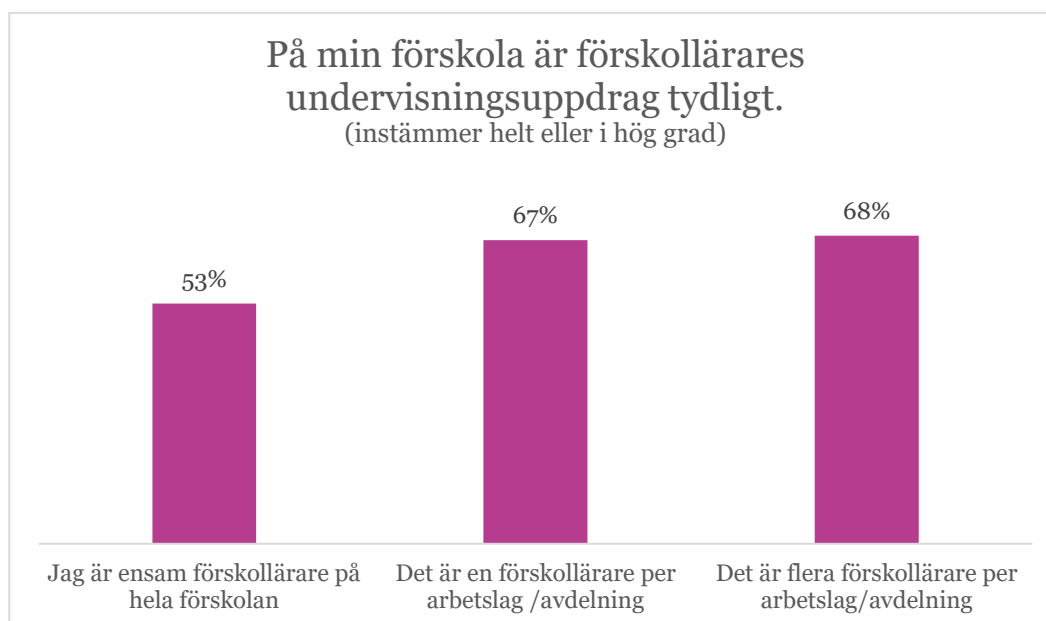


Diagram 4: Procentuell fördelning av antalet förskollärare som svarar på påståendet ”På min förskola är förskollärares undervisningsuppdrag tydligt” relativt förskollärartäthet på förskolan.

Undervisningsuppdraget blir tydligare när det finns minst en förskollärare per arbetslag. När det är minst en förskollärare per arbetslag svarar mer än två av tre förskollärare att undervisningsuppdraget är tydligt. Förskollärare som är ensamma på sin förskola har sämre förutsättningar – endast 53 procent svarar att deras undervisningsuppdrag är tydligt. Förskollärare som arbetar ensamma får ett större ansvar att leda andra i sin undervisning och blir undervisningsledare i högre utsträckning.

Ta bort onödigt kringarbete

”Stressad över att inte kunna utföra mitt yrke. Bitter över att behöva vara vaktmästare, städare, barnpassare, schemaläggare osv istället för att undervisa.”

Citat från en förskollärare i undersökningen

En stor andel förskollärare upplever att de har svårt att möta läroplanen för att det är för få utbildade barnskötare och förskollärare. Det här påverkar både tiden för att planera, reflektera och utveckla samt möjligheterna att undervisa. Dessutom ger det negativa konsekvenser för möjligheten att ge barn en likvärdig utbildning. Samtidigt ägnar förskollärare alltför mycket tid åt administrativt och praktiskt kringarbete, något som i större utsträckning kan göras av andra och där en lärarutbildning inte krävs. Enligt vår undersökning upplever sju av tio förskollärare att en stor del av deras tid går åt till administrativt och praktiskt kringarbete. Det kan vara allt från att vara vaktmästare till att ringa vikarier, ta hand om schema, ta hand om måltider och annat som behöver lösas. Förskollärares kompetens måste utnyttjas bättre när den är en brist i förskolorna. Därför måste ansvaret för andra uppgifter än undervisning fördelas bättre än idag.

I diagrammet nedan ser vi att de förskollärare som är ensamma på förskolan eller på en avdelning upplever att de får ägna mer tid åt administrativt och praktiskt kringarbete. Undersökningen visar dock små skillnader mellan förskolor som har högre eller lägre förskollärartäthet. Det är fortfarande en stor andel som svarar att en stor del av tiden går åt arbetsuppgifter som inte nödvändigtvis tillhör läraruppdraget.

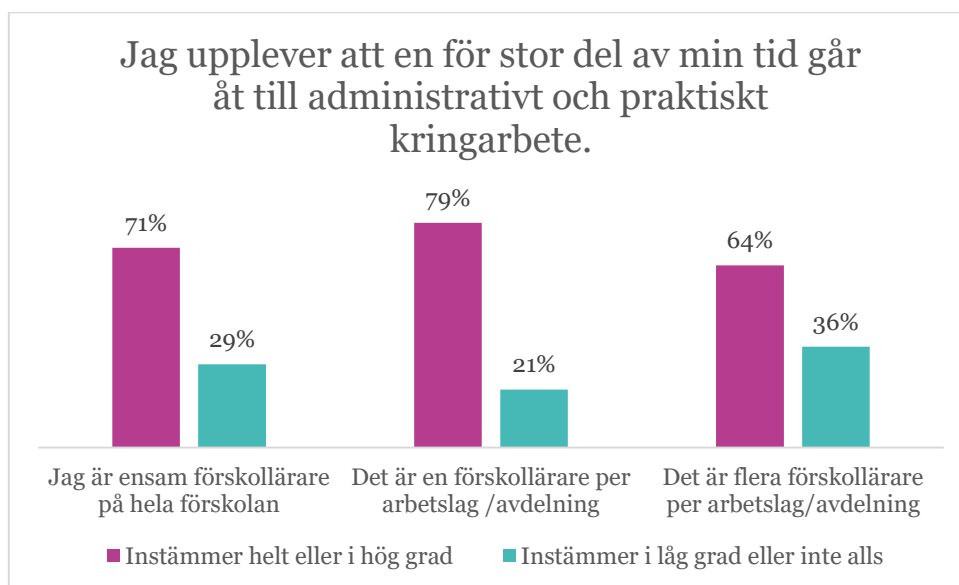


Diagram 5: Procentuell fördelning av antalet förskollärare som svarar på påståendet ”Jag upplever att en stor del av min tid går åt administrativt och praktiskt kringarbete” relativt förskollärartäthet på förskolan.

Skolledarna tvingas anställa utbildad personal

En hög andel skolledare har i dagsläget svårt att rekrytera förskollärare. Hösten 2021 svarade 47 procent av skolledarna i förskolan att de behövt anställa annan personal för att de inte funnits behöriga förskollärare. Lite mer än hälften (52 procent) av dessa har fått anställa en barnskötare istället. Men nästan lika många (48 procent) svarar att de har fått anställa en person utan utbildning för att arbeta med barn istället för en utbildad förskollärare. Läraryrket påverkar verksamheten negativt. Kvaliteten men även andra förskollärares förutsättningar att genomföra sitt uppdrag påverkas av att fler inte har utbildning.

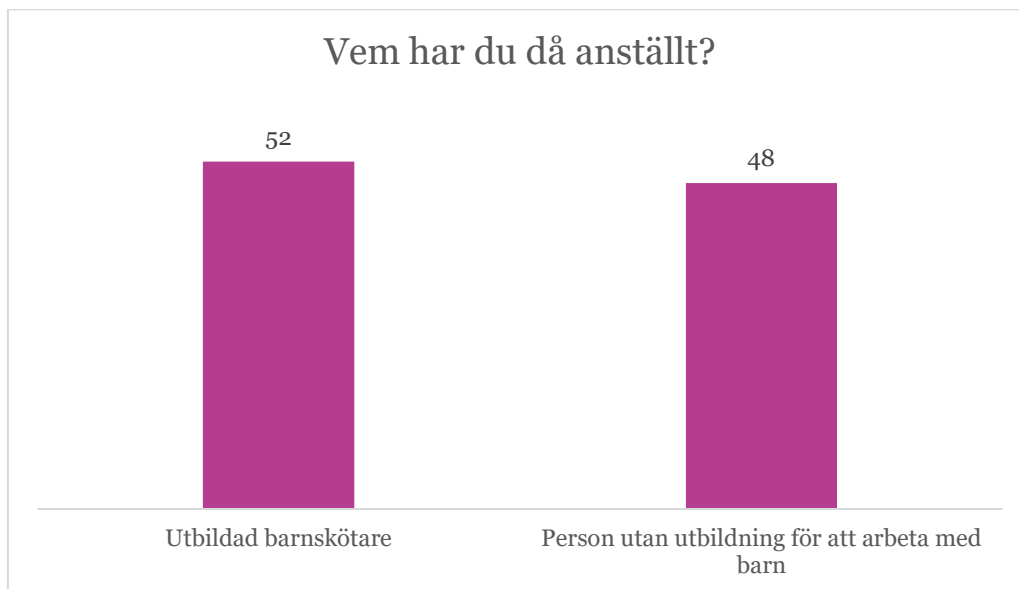


Diagram 6: Procentuell fördelning av antalet skolledare som svarar "vem de har då anställt?" efter att ha svarat ja på frågan att de behövt anställa annan personal för att de inte funnits behöriga förskollärare att anställa.

Skolledarenkäten 2021, Antal svarande: 1314 skolledare i förskolan

Staten behöver ta ansvar för förskolans likvärdighet

För att förskolan ska bli mer likvärdig krävs fler utbildade förskollärare och fler förskollärare som har bättre förutsättningar att bedriva sitt uppdrag – det är ett ansvar som endast staten kan ta. Skolledare har i dagsläget svårt att anställa utbildade förskollärare och får i stor utsträckning anställa någon som inte har rätt utbildning.

Läraryrket undersökning visar att det finns stora skillnader i hur förskollärare upplever att de kan genomföra sitt uppdrag beroende på hur kompetensen ser ut i arbetslaget. En ensam förskollärare eller en ensam förskollärare i arbetslaget minskar möjligheterna att följa läroplanen markant.

Tid för planering är en viktig komponent för kvalitet och när förskollärare själva får värdera vad som ger kvalitet i deras arbete, så finns det ett tydligt samband med att ha tid för planering. Förskollärares tid för att planera, reflektera och utveckla sin undervisning måste värderas högre om vi vill ha en god undervisning i förskolorna.

Under pandemin vittnade Läraryrket om att förskollärare fick ännu sämre förutsättningar att planera sin undervisning. I några fall så fick Läraryrket lokala avdelningar höra att huvudmän var tydliga med att undervisning skulle nedprioriteras i verksamheten. Att undervisa är en stor del av en förskollärares uppdrag. Sådana prioriteringar är helt missriktade och kan ha

negativa konsekvenser för vad och hur mycket barn har lärt sig under pandemin. Huvudmännen i dessa fall visar också en bristande förståelse kring förskollärares och förskolans uppdrag.

Huvudmän och arbetsgivare måste ta ansvar över att förtydliga rollerna i förskolan. Ett ökat administrativt och praktiskt kringarbete behöver delegeras till annan personal. Förskollärares kompetens måste tas tillvara. Det är oansvarigt och blir i längden en dyr kostnad för skolväsendet om kompetens inte används rätt.

Det låter självklart, men alla agerar inte så. Förskollärare och deras förutsättningar att bedriva undervisning är centrala för att Sverige ska få en mer likvärdig förskola. Idag går utvecklingen åt fel håll eftersom andelen förskollärare minskar, men också för att förskollärare inte får arbeta med sitt kärnuppdrag. Bristerna i likvärdighet hittar vi mellan kommuner, inom kommuner men de kan även finnas inom samma förskola.

Därför kräver Läraryrket att:

- Regeringen inför nationella riktlinjer som garanterar legitimerade förskollärare i varje barngrupp.
- Regeringen gör långsiktiga satsningar på fler alternativa vägar till förskolläraryrket, till exempel arbetsintegrerade utbildningar och satsningar på validering.
- Regeringen utökar antalet platser på förskolläraryrket och genomför satsningar på forskarutbildning i förskoledidaktik.
- Regeringen tillsätter en utredning om en likvärdig och hållbar förskola. Utredningen ska ha i uppdrag att ge förslag som säkrar hållbara arbetsvillkor för förskolans personal samt föreslå finansieringsformer för en tryggad personalförsörjning av legitimerade förskollärare samt barnskötare utifrån förskolans uppdrag.
- Regeringen tar ett huvudansvar för finansieringen av förskolan för att skapa ett finansieringssystem som gör att förskolor kan ges samma förutsättningar att klara uppdraget och inte blir beroende av den enskilda kommunens ekonomiska situation eller politiska ambition. Likvärdigheten i skolväsendet måste stärkas.
- Regler införs som garanterar förskollärare tid för planering, reflektion och utveckling.

Referenser:

OECD (2020), Early Learning and Child Well-being: A Study of Five-year-Olds in England, Estonia, and the United States, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3990407f-en>.

Läraryrket (2020) Förskollärare: barngrupperna är fortfarande för stora!

Läraryrket (2017) Lyssna på förskollärarna

Läroplanen för förskolan Lpfö18

Läraren <https://www.lararen.se/forskolan/planeringstid/nastan-varannan-kommun-har-avtal-om-planeringstid>

Sheridan, S., Williams, P., & Garvis, S. (2020). Competence to Teach a Point of Intersection for Swedish Preschool Quality. *Asia Pacific journal of research in early childhood education*, 14 (2), 77-98

Skolverkets officiella statistik 2021 andelen med förskollärexamen

Skolverkets officiella statistik 2021 andelen med övrig utbildning

Skolinspektionen (2018) Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan

SOU (2020:67) Förskola för fler barn

Vetenskapsrådet (2015) En likvärdig förskola för alla barn – innebörder och indikatorer



Läraryrket